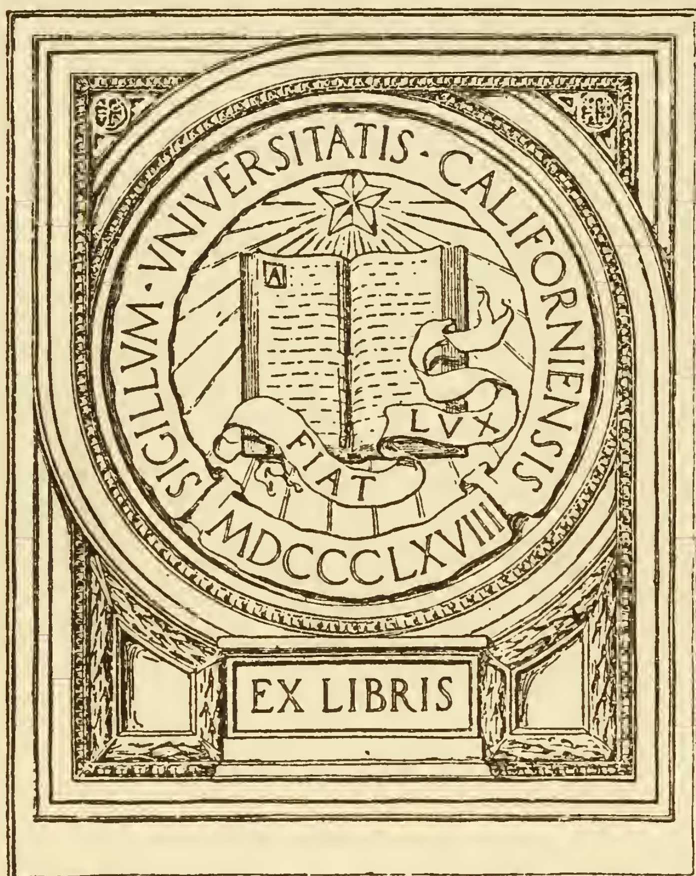
HANS GRAM

(Nordisk tidskrift for vetenskap konst & industre ... 1908, attonde haftet)

by

Knud Fabricius

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT LVX
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP KONST & INDUSTRI

UTGIFVEN AF

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

REDIGERAD AF OSCAR MONTELIUS (STOCKHOLM)
UNDER MEDVERKAN AF
G. GRAN (KRISTIANIA) OCH H. OLRIK (KÖBENHAVN)

1908
ÅTTONDE HÄFTET

STOCKHOLM
WAHLSTRÖM & WIDSTRAND

KRISTIANIA
CAMMERMEYERS BOGHANDEL

HELSINGFORS
EDLUNDSKA BOKHANDELN

KÖBENHAVN
G. E. C. GAD

Anmälan.

Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri, som härmed anmäler sin trettioandra årgång, är ämnad att följa, skildra och bedöma vår samtids vetenskapliga, konstnärliga och industriella verksamhet, i främsta rummet sådan densamma visar sig hos de nordiska folken, utan att dock lämna ur sikte sådana företeelser i utlandet, hvilka äro af särskildt intresse för oss. Därjämte kommer tidskriften att lämna skildringar äfven af flydda tiders personer och förhållanden, då dessa äro af betydelse för vår tid, och då de genom nya forskningar blifvit belysta.

Enligt testators föreskrift ligga teologi och politik utom området för Letterstedtska föreningens verksamhet, i följd hvaraf teologiska ämnen äro uteslutna från tidskriften, och den samma icke heller kommer att ingripa i de politiska partistriderna för dagen. En vetenskaplig, lidelsefri behandling af statskunskapens olika grenar, af samtidens sociala frågor och af den politik, som redan hemfallit under historiens dom, ligger däremot icke utom tidskriftens plan.

Afhandlingar, hvilka behandla så speciella frågor, att de endast för fackmän kunna hafva intresse, och som därför hafva sin rätta plats i facktidskrifter, intagas icke i denna tidskrift.

Sedan föreningen beslutit att lämna ett årligt bidrag till »Teknisk tidskrift», utgifven af Svenska teknologföreningen, hvilken tidskrift utfäst sig att med särskild uppmärksamhet följa förhållandena äfven i de andra nordiska länderna, kommer Nordisk tidskrift icke att upptaga artiklar, som angå industriens teknik.

Nordisk tidskrift, som utgifves på ***Letterstedtska föreningens*** *förlag och distribueras genom herrar* ***Wahlström & Widstrand,*** *utkommer årligen i 8 häften, fyra under årets tidigare, fyra under dess senare del, med iakttagande af det sedvanliga uppehållet under sommarmånaderna. Dess sammanlagda volym blifver omkring 40 ark stor 8:o i vacker utstyrsel. När så erfordras, komma uppsatserna att förses med illustrationer.*

Priset för hel årgång är **10 kronor.** *På postkontoren tillkommer intet postförvaltarearfvode. Lösa häften säljas för 1 kr. 50 öre pr häfte.*

Böcker, som önskas anmälda i tidskriften, torde insändas till dess redaktion antingen direkt eller genom Aktiebolaget Nordiska bokhandeln (f. d. Samson & Wallin) i Stockholm (för Norge genom Cammermeyers boghandel, för Danmark genom G. E. C. Gad, för Finland genom Edlundska bokhandeln).

☞ *Priset för hvar och en af årgångarna 1878—1904 är nedsatt till 5 kronor. Då alla dessa årgångar på en gång köpas, erhållas de för 114 kronor. Lösa häften (till komplettering) af dessa årgångar säljas i mån af tillgång för 1 kr. pr häfte.*

HANS GRAM.

AF

KNUD FABRICIUS.

Breve fra *Hans Gram*, etatsråd, geheimearchivar, professor. 1685—1748. Udgivne af *Herman Gram*, kontorchef i Landbrugsministeriet. Köbenhavn, Thaning & Appel. 1907.

Hans Grams ry i vor historiske verden er ubestridt. Han har vel aldrig vundet en Holbergs eller en A. D. Jörgensens folkeyndest, men i en snæver kreds er hans fortjenester af den historiske kritik anerkendte, så at moderne forfattere som Kr. Erslev pryder deres titelblade med mottoer fra den danske historiegransknings fader. Til denne eenstemmige anerkendelse svarer dog ikke en lige så almindelig kundskab om den gamle forfatters personlighed. Bidragene i vor litteratur til en skildring af Grams levnet ere sparsomme; nogle af dem som J. Müllers (fra 1810) ved deres fremstilling nok så karakteristiske for deres forfatter og hans tid som for Gram; andre som Holger Rördams artikel i Biografisk Leksikon ædruelige og pålidelige, men lidet levende eller dybtgående. Höjest står vel den mands skildring, som i det 19de årh. indtager en lignende stilling i vor historieforskning, som Gram i det 18de. Paludan-Müller har i sine universitetsforelæsninger (efter hans död trykte i Dansk Hist. Tidsskr.) givet en analyse af Gram som historiker; den er kærnefuld og rig på rammende udtryk, som alt fra Paludan-Müllers hånd; men den er altfor hurtigt til ende og lader mange sider af Grams liv og karakter ubelyste. Hertil kommer endda, at man ikke på alle punkter kan frikende den for ubillighed.

Kontorchef i det danske landbrugsministerium Herman Gram, en ætling i lige linje af historikerens yngste broder, har næret et naturligt önske om at stille sin store slægtning i det rette lys, og han har gjort det på den rigtige måde: ved at udgive hans breve. Havde han i stedet skrevet hans livs historie, vilde han måske ikke have undgået den i vor tid så almindelige fristelse, for hvilken så mange store mænds sönner falder, og

anmelderen havde da måttet stå med gevær ved fod over for enhver anerkendende udtalelse. Nu har vi lykkeligvis i stedet fået en brevsamling.

Det er ganske vist ikke förste gang, Gram'ske breve forelægges for en videre kreds; brevene til Rantzau har således været trykte i Wolfs Journal for Politik 1810, de til Nils Slange i Nyt Hist. Tidsskr. VI bd. 1856 [1]. Det havde i det hele sikkert været heldigt, om kontorchef Gram havde givet os en fortegnelse over alle de bevarede breve fra Gram (vel også over dem til ham), ligegyldigt på hvilket sprog de er affattede, samt over hvor de tidligere have været offentliggjorte, så vidt dette overhovedet er sket. Dog også, hvad der her er samlet, danner en helhed, og det har afgjort sin betydning, at en sådan række forelægges publikum. Mange træk, som tidligere kom til at stå i en fejl belysning og det til Grams skade, berigtiges nu ved breve til andre adressater; det er netop herigennem, at Paludan-Müllers dadel af visse karaktersider hos ham viser sig ganske uberettiget.

Kontorchef Gram minder i sit forord læseren om, at han ikke er historiker af fag. Han har herved på forhånd til en vis grad afvæbnet den kritik, som en anmelder må rette mod hans udgiverprincipper. Selv en historiker af fag vil vel endda indrömme, at der både kræves en historikers og en filologs hånd ved denne slags arbejder. Men helt undgå kritikken vil han dog ikke kunne, så vist som det her ikke drejer sig om en bog, der er »trykt som manuskript for venner«.

Mærkeligt, men næppe rosværdigt er det således, at han ved de tidligere trykte breve har fulgt »den i den pågjældende gengivelse benyttede retskrivning«, men ved de övrige breve i det væsentlige Grams egen bogstavering. Dette vil med andre ord sige, at han har lagt tidligere aftryk, ikke originalerne, til grund for sin gengivelse af nogle breve, og dette udgiverprincip kan kun betegnes som forkasteligt. Det må jo nemlig naturnödvendigt före til, at den sidste udgiver kommer til at gentage de tidligeres fejl, hvis sådanne forefindes, — og med henblik på fortidens arbejdsmetode kan man næsten sværge på, at det vil være tilfældet; — der er endda en mulighed for at föje nye til ved denne stadige kopiering efter kopier.

Nogle få eksempler må være nok. Vi vælger hertil brevene til Slange i anledning af udgivelsen af hans Kristian IV.s Historie; originalerne bevares i rigsarkivet og er en gang tidligere aftrykte af C. E. Secher (i Nyt

[1] Ikke, som det bemærkes i forordet, i IV bd. 1855.

Hist. Tidsskr.) I brevet af 6. oktbr. 1734 siger Gram, at han har »fourneret« stof fra geheimearkivet til Slanges bog; dette er hos Secher blevet til »formeret«, hvad den nuværende udgiver gentager. Af andre, ganske vist mindre væsentlige fejl i samme brev, som kontorchef Gram har tilfælles med Secher, er »vidtlöftigt« i stedet for »vidtlöftig«, samt at »og« er udeladt i den fölgende sætning: »som og er sket«. Men hertil kommer som egne småfejl »velbaarenhed« for »velbaarnhed«, »stundom« for »stundum« og at »behörig« er glemt foran »orden og skik«. Værre er det med brevet af 7. decbr 1735, som trykt fylder knap to sider, men har mindst 18 fejl eller unöjagtigheder. Karakteristisk er det således, at originalen på eet sted har: »hvilke*t* de haf*ve*«; Secher: »hvilk*e* de hafve«; den sidste udgiver: »hvilk*e* de haf*de*«. En fejl er som en rullende sneklump, der stadig tager til under farten! Naturligvis er ikke alle 18 fejl lige ulykkebringende, de fleste er endog ret ubetydelige, men der er også alvorlige derimellem, som når »reliquiis« er blevet til »reliquis«, »Danicæ« til »Daniæ», eller når ordet »faste« udelades foran »Mening«. Værst er det dog, at en længere sætning, som selv Secher medtog, er bortfalden, nemlig fra »Unde concludo« til »glugmåned &c«.

Det går ikke bedre med de breve, som ikke har været udgivne tidligere. Tag således det af 14de juli 1744 til geheimeråd C. A. Plessen. Der er i dette brev, som fylder godt to trykte sider, 26 ukorrektheder, deriblandt sådanne som at »exprimere« er blevet til »expressere«, »faaer« til »faaes« (hvad der virker helt meningsforstyrrende), »deslige« til »disse«, »alene«, til »strax«, »tiligen« til »tiligere«, »forlorne« til »verloren« og »Pröve« til »Pakke«. Hvor megen forvirring et eneste fejlt bogstav kan volde, ser man et snurrigt eksempel på af den sætning ... »2 à 3 Millioner af det slags [ɔ: fluer] ikke har saa megen Dyd og Fedme i sig som 1133 Örentvister« —, hvor der i det foreliggende aftryk er kommet til at stå »Kyd« i stedet for »Dyd«.

Jeg skal ikke fortsætte. Det turde fremgå af de givne eksempler, at den nye udgave ikke kan göre krav på, hvad man nu en gang kalder videnskabelig korrekthed, d. v. s. at andenmand med nogen tryghed skulde kunne benytte den til arbejder, der er beregnede på at forelægges offentligheden. Heraf fölger dog ikke, at den er unyttig. Læst »på langs« kan den være en fortrinlig introduktion til et bekendtskab med Gram og hans tidsalder, og det var ingen skade til, om mange vilde bruge den dertil. Det synes virkelig at være lykkedes udgiveren at få alt væsentligt med, i hvert fald af, hvad rigsarkivet og det kgl. bibliotek indeholder

af breve på dansk fra Gram. De tilföjede noter ere ganske vist knappe (hvorfor får man ikke at vide, hvor salmeverset på side 166 hörer hen?), men de synes nöjagtige og vil vel tilfredsstille de förste fornödenheder. Således er der grund til at benytte det foreliggende og spörge om, hvad det er for et billede af Gram, der danner sig for os gennem disse, lad os kalde dem, »bidrag til en selvbiografi».

* * *

Hans Gram var en jydsk præstesön oppe fra det nordlige Vendsyssel; hans farfader var borgmester i Sæby, og medens kontorchef Gram tidligere anså slægten for sönderjydsk (stamtavlen 1882), hælder han nu til at betragte den som rodfæstet i Vendsyssel fra gammel tid. Præstens sogn lå tæt ved Vesterhavet, men vi ser ikke spor til, at jydsk natur har spillet nogen rolle i hans udvikling eller sat hans fantasi i bevægelse siden hen. Erindres må det dog, hvor sjældent det er på hans tid at finde udtryk derfor. Men det er et karakteristisk træk for en ung videnskabsdyrker i det 18de årh.s begyndelse, at da han som ung student rejste rundt på besög hos jydske frænder, var de gamle heste og den langsomme vogn netop kærkomne for ham, der herved kunde tilbringe hele rejsen læsende. Selv når han var stillet ansigt til ansigt med naturen, lukkede han sig således ude fra den.

Om en frisk barndom meddeles der kun lidet, et enkelt træk: »naar vi agede i Slede ned ad Bakkerne ved Kirken og blefve næsten udi Sneen begrafne, saa dend hiertekiere Moder tilsidst motte ud og skiende», — randt ham i hu i hans alderdom; tidligt hang han iövrigt over bogen, og faderen manuducerede ham selv til eksamen artium. Grams förste biograf roser den gamle præsts »klassisk grundige Undervisning«, men af hvad art denne lærdom har været, röber han ufrivilligt ved sin fortælling om, at det var faderens störste fornöjelse senere hen at spörge sin lærde sön fra Köbenhavn om, hvad enhver sjælden ting i naturen hed på latin.

Det var Kristian V.s sidste år, hvori Grams barndom faldt. En ædruelig tid med solidt arbejde indadtil efter de udenrigspolitiske uheld og — navnlig i 1690erne — med ganske gode år for landets naturlige næringsveje. Får vi end ikke indtrykket af noget höjere sving over livet i Grams hjem, er der heller aldrig tale om trykkende kår, der hæmmede hans udvikling. Således voksede han op som en ægte sön af sit landskab, tung og solid, uden glimrende ydre egenskaber, men med vågen virkelighedssans og meget lune.

Hans livs ydre begivenheder er snart fortalte. Der findes nemlig så godt som ingen. Som så mange af sin tids mænd gik han direkte fra barndommen over til manddomsalderen; intet træk er bevaret om hans liv som yngling, så lidt som om nogen ungdomselskov, og meget tyder på, at dette ikke skyldes en tilfældighed. Nogle anekdoter om hans fremskridt ad lærdommens bane, om artium med den imponerede eksaminator, det nöjsomme liv på Elers' kollegium og konrektoratet ved Metropolitanskolen, er i deres banalitet lig hundrede andre om hundrede andre mænd. Og med ét slag er så Hans Grams udvikling fuldendt, han står som professor ved universitetet i 29 års alder og föjer ved Kristian VI.s tronbestigelse hertil sin egentlige hovedvirksomhed som kgl. bibliotekar og geheimearkivar.

Han var da 45 år gammel og beklædte stillingen til sin död, 18 år senere.

Det er ikke meningen her at komme ind på Hans Grams betydning for dansk historisk forskning; det vilde både före for vidt og tillige kræve större forkundskaber, end anm. sidder inde med. Men der er grund til en gang at se det levende menneske for os, således som han tegner sig gennem sine breve. Grams ydre skikkelse er os bekendt fra kobberstikket: de store vågne öjne med det lyse blik, og den leende mund. Og til skæmt var virkelig denne mund skabt, hans gode humör og djærve vid krydrer hans breve og gör nydelsen dobbelt. En række tyske pjecer kalder han således »en Hob smaa Tydske Kötere af ringe Caliber», og han citerer med fornöjelse kardinal Fleurys ord på dödslejet om kanelessens og tiggermunke: »Je n'en veux point ni de canelle, ni de canaille«.

Morsomst er måske Gram, når han anvender sit lune på en karakteristik af nabofolkene. Normændene er i hans öjne »forfærdeligen pour le merveilleux«; »deres Vanité kan ikke bestaae med den Patience, der udkræves til at blive grundig og tilgavns lærd... De effleurere kun Alting, hoppe og springe i Videnskaberne, lære en heel Hob Sprog og faa res, reise udenlands med slette Fundamenter, disputere og præke, og lade sig saaledes admirere af deres Kammerater, mesurerende sig altid med deres egne Landsmænd, som i deres Tanker have bragt det til det Höieste... Det synes, ligesom at Naturen havde borneret dem... til at brillere iblandt Bönder i deres eget Land«. Underlig forekommer os hans tilsvarende skildring af Islænderne: »Deres slette og af andre foragtede Vilkaar giöre dem ydmyge og arbeidsomme; de admirere Andre og ikke sig selv«. Også Svenskerne får deres hib: »Ja det er ustrideligt, at de

Svenske ere brave Folk i at propagere deres Lands Ære. Men deres Ære var bleven större, hvis de Fleste havde grebet det an paa den rette Maade«, hvormed han sigter til [illegible] og hans skole. Om den svenske minister i Köbenhavn siger han ved en anden lejlighed: »Han er ikke sparsom paa sin Snak, og mindre paa sine Complimenter og Blanditier, og jeg vil sværge med ham, at han er Svensk födt paa Faders og Moders Side«.

Grams vid har således som oftest sin bråd, og han er i det hele ikke den mand, der stikker sin mening under stolen. Hans selvstændighed er stærkt udviklet, selv om han ikke hævder den i tide og utide.

Det er dette, som er blevet misforstået, t. eks. af Paludan-Müller. Man har sagt, at Gram trivedes altfor vel i selskabslivet, og at han ikke i forholdet til sine fornemme venner (Rantzau, Plessenerne, Holstein) bevarede den uafhængighed, som er en videnskabsdyrker værdig.

For at dömme retfærdigt herom må man sætte sig ind i en geheimearkivars og universitetsprofessors daværende stilling. Navnlig det förste embede var i langt höjere grad end nu en gren af administrationen, der medförte et intimt samarbejde med ministre og kollegieembedsmænd. Set under denne synsvinkel og med henblik på tidens polerede sprogform kan man på ingen måde kalde Grams breve for krybende, og en sammenligning mellem den tone, han anslår til sine forskellige adressater, lader ingen tvivl tilbage herom. Der er forskel — naturligvis — men selv over for de ringeste er han al tid höflig og venlig. Hans trofasthed mod sine slægtninge og den kærlige tone, hvori han tiltaler sin broder, er også til hans ære; den sidste danner en heldig modsætning til det sprog, som Griffenfeld i sin herlighed benyttede over for sin broder.

Man har dernæst hængt sig i to formentlige beviser på Grams snobberi, nemlig hans iver for at skaffe sine fornemme venner, som Fr. Rostgaard, rede på det öst- og det vestindiske kompagnis status, og det berömte »tjærevand«. Men foruden at man glemmer den nærliggende mulighed, at Gram selv har været interesseret i disse selskabers trivsel, er det i alt fald et faktum, at hans almensans var så udviklet, at han alene af den grund nærede en levende deltagelse for alt, hvad der kunde hjælpe landet op.

Endelig er der »tjærevandet«, der oven i köbet formenes at kaste et halvt komisk skær over hans skikkelse. Når Gram tilböd geheimeråd C. A. Plessen at pröve det som lægemiddel på sig selv, er det så vist ikke et udslag af en afhængighedsfölelse. Han havde altid været eksperimen-

tator, men netop i sine senere år forfaldt han til en slags mani efter at pröve nye lægemidler, og han propaganderede også snart med iver for en almindelig anvendelse af den nye opfindelse. Man kan gå ud fra, at han ikke vilde være bleven ved så længe eller med sådan lyst at indtage enorme mængder deraf, hvis det alene havde været snobberi, og ikke — som han selv siger — et stigende velbefindende, der drev ham stadigt videre. Nej, når man hörer Gram taktfuldt og rammende kritisere Rostgaards latinske vers, må man snarere undre sig over, at han dog vovede sig så vidt over for en så ömfindtlig natur.

I virkeligheden var Grams kritiske sans altid lysvågen, også over for de höjest stillede; han var ikke for ingenting Holbergs samtidige. Han havde et skarpt blik for Frederik IV.s brist på höjere interesser, når det t. eks. gjaldt en forögelse af universitetsbiblioteket; »var det Steen, Kalk eller Marmor, da nærede jeg ingen Tvivl«. At han med tilfredshed har set Kristian VI.s tronbestigelse, der bl. a. snart skaffede ham udnævnelsen til geheimearkivar og bibliotekar, er upåtvivleligt, og han vandt uden vanskelighed den nye konges öre, men derfor blev han ikke blind for den nye regerings bröst. Der var meget at satirisere over herhjemme, skriver han 1737 til grev Rantzau — den mand, over for hvem han altid udtalte sig mest åbenhjertigt og i de frieste former — »men her er mere, end paa noget andet Sted, Hold paa Folkets Mund og Pen«. Og ikke blot over censuren, også over regeresygen anker han: degnekald skal nu konfirmeres i kancelliet, og rektorer må ikke længer kaldes af bispen, men 2—3 personer skal foreslås for kongen til valg, og senere vil majestæten igen konfirmere kaldsbrevet. Han er også skeptisk over for pietismen, der sidder i höjsædet ved hoffet, og han dadler den overdrevne forsigtighed hos regeringen, når den af politiske grunde ikke tör udgive kort over Norge, eller dens ödselhed ved Kristiansborgs opförelse samtidig med, at man havde at kæmpe med den store kvægpest.

Men på samme tid var han den dansk-norske enevoldskonges mest trofaste undersåt. Han forstod at bide fra sig, når engelske forfattere gentog Molesworths anfald på de danske kongers suverænitet, hvad han betragtede som den »störste uforskammethed«; med al deres påberåbte frihed var dog ekspeditionen ved de danske domstole langt hurtigere og retfærdigere end den behandling, man fik i England [1]. Over for udlandet var han altid den gode danske statsborger, som rigets arkivar parat til

[1] Jfr. Joh. Steenstrup, Den danske Bonde og Friheden 160 ff.

at værne om Danmarks ret; for ham var det en hovedgrund til at indrykke fredstraktaten 1629 med kejseren i Slanges Kristian IV.s Historie, at den uigendrivelig viste, at Slesvig var blevet anerkendt som en del af Danmark, ikke af det hellige romerske rige.

Vel sandt, at han var en forsigtig konservativ natur, der hadede »fanatici og separatister«, det »utöj«, som han en gang kalder dem, og at han manglede al sympati for eventyrpolitik, når en sådan kunde befrygtes under de dansk-franske forhandlinger 1739. »Disse store og skiönne nomina et decora er ikke for os, og giör ingen Gode, at vi retter vore Sager ind in hanc finem. Kand Svensken naae og vinde dem igien med Tiden, efter at de paa nye igien hafver begifvet sig sub umbram alarum Galli, blifver deres Sag, naar det kun ei maa skee paa nogen vores Bekostning«. Og han nærede de samme fölelser over for sligt, selv når det ikke gjaldt hans eget land, og kunde naturligvis hverken se det tiltalende dristige ved et forsög som Karl Edward Stuarts i Skotland 1745—46, eller den etiske og æstetiske betydning af en sådan folkebevægelse; »Det Engelske og Skotske *Uvæsen* . . . falder bort af sig self«. Men han fulgte, navnlig i sine förste år, godt med i de europæiske begivenheder og holdt gerne sine korrespondenter à jour dermed.

Konservativ var han ganske vist i en grad, som er vor tid fremmed, men det finder sin forklaring tilligemed sit forsvar, når man tænker på den tid, han levede i. Mod sin egen tids idealer var han tro, og han havde en levende sans for betydningen af landets udvikling i industriel og kommerciel henseende.

Vor historieforskning har ganske vist forladt det gamle standpunkt, da man dömte en tids mænd efter, om de havde haft blik for og sögt at virkeliggöre de tanker, som er vor tidsalders. Men altfor ofte retter vi endnu vore spörgsmål til fortiden fejlt, som når man ved en undersögelse af en hvilkensomhelst periode af Danmarks historie först og fremmest lægger vægten på bondens sociale stilling (og ydermere ofte drager slutninger heraf om hans lykkelige eller ulykkelige tilstand) eller på tidens humane standpunkt, og igennem at skyde de derom handlende kapitler i forgrunden, fordeler lys og skygge i billedet på en måde, som datiden vilde have protesteret kraftigt imod. Man burde jo dog retfærdigt först spörge en tid efter, om den havde været de idealer tro, som den selv hyldede, eller ej.

Gram interesserede sig for bonden i endnu ringere grad end Holberg, og han så i alt fald kun på ham fra et ökonomisk synspunkt. For ham

var nogle holstenske bondeuroligheder 1740 begrundede på »de galne og uregierlige Ditmarschere«, og på intet punkt viser han medfölelse med Jeppe. Der er endnu længe til de danske fysiokraters tid. Stavnsbåndet nævnes ikke med et ord, og den eneste fölelse, Gram nærer over for bönderne, er ærgrelse over deres fatalisme ved kvægsygens bestandige smitten om sig. Langt flere tanker skænker han de arme proprietærer på fallittens rand og umuligheden for dem ved at gennemföre det nye skolevæsen, samtidig med at de skal svare for böndernes skatter.

Endnu mere karakteristisk for Grams samtid er dog hans udtalelse om en række skibe, hvoraf ét skulde gå til Madagaskar for at före slaver derfra til vore kolonier i Amerika: »Gud gife dem alle god Lykke!«

Hans Gram var åbenbart ikke forud for sin samtid, ja han stod endog ikke ganske vantro over for Magia naturalis eller Nostradamus' spådomme. Sammen dermed hang sikkert også hans store iver for at pröve nye lægemidler. Men lad os heller ikke glemme, at han, 55 år gammel, kunde skrive, at han aldrig havde haft foden uden for sit fædreland. I Danmark, eller rettere: i det stykke Köbenhavn mellem universitetet og Slotsholmen, gik hans liv hen, kun afbrudt af småudflugter til Frederik Rostgaards Krogerup eller andre fornemme venners herresæder. Gram var en prövet ven i disse kredse, og det kunde hænde, at han med sin sindighed måtte jævne forholdet mellem Rostgaard og hans stolte hustru, storkansleren Konrad Reventlows uægte datter.

Det var heller ikke små krav, der stilledes til ham af hans fornemme vennekreds, navnlig dem, der som biskop Deichmann i Norge, boede fjernt fra hovedstaden, men der er ikke tvivl om, at det lige så meget var egen lyst, som drev ham til auktionsbordene eller til Köbenhavns boghandlere, disse »prakkere«, som han sammenligner med »Cabaretiere og Vintappere i de smaa Sjællands-Kiöbstæder, der tager 1 Mark 8 Sk. for en Bouteille ond og forfalsket Viin, der medens den var god, kostede i Kiöbenhafn en trediedeel mindre«. Datidens dårlige samfærdselsmidler förte slige kommissionsforretninger med sig, og Gram var samtidig mand for at vise selvstændighed over for Deichmann, selv medens dennes indflydelse ved hoffet (under Frederik IV.) var altovervejende.

Naturligvis måtte hans forbindelse med fjernere venner, som på Island, före endnu flere tjenester med sig, og man får et levende indtryk af ulemperne derved, når man ser ham sende glaröjne op til den islandske provst Hjalte Thorsteinson, hvem de naturligvis ved ankomsten viste sig ikke at passe.

Men Grams kærlighed til Island blev en værdifuld frugt af denne forbindelse. Den var vakt gennem hans beundring for Arne Magnusson, »den ypperlige Mand, hvis Hukommelse aldrig bör uddö«, og den ögedes stadig, så at han med iver sögte oplysninger om alt, om geografiske forhold, klædedragt o. s. v. Med hvor megen sympati han herigennem kom til at omfatte Islænderne, have vi ovenfor hört.

På den modsatte kant sögte han også at knytte venskabsbånd. Han korresponderede ivrigt med sekretær Jonas Helin ved det svenske riksarkiv og udvekslede hos ham vor seneste historiske litteratur mod de nyeste svenske værker. Og så han end med skepsis på meget i svensk videnskab, var Erik Benzelius altid genstand for hans ærlige beundring. Interessen var begyndt at vækkes, der var ikke langt til den litterære skandinavismes förste dage under Langebek og Suhm.

Værdifulde er også de oplysninger om forbindelsen mellem de to kyster af Sundet, som gives gennem de Gram'ske korrespondencer; der var endnu ret kraftige spor af dansk adel i Skåne (Ramel, Trolle), som stod i forbindelse med Köbenhavn, selv om enhver tanke på en genvinding af de tabte landskaber synes at være forsvunden både her og hist. Den gamle danske adel var vunden for svensk kultur, og Gram ytrer ingen sorg herover, så lidt som han nærede uvilje mod svensk adel og svenske embedsmænd i Skåne. Navnlig med Lunds universitet var hans samkvem livligt; prof. Bildstein derovre var gift med en dansk og skrev selv dansk.

Vigtigst var dog forholdet til hans egne samtidige i Köbenhavn. Man har talt om hans misstemning mod Holberg, men har den virkelig bestået og været knyttet til »Peder Paars«es fremkomst, er ethvert spor deraf forsvundet i brevene, der navnlig stamme fra Kristian VI.s tid. Holberg sang og spillede en »troldmelodi« for Gram, og denne udtalte sin sympati med »Niels Klim« og önskede, at han vilde tage de hellige under behandling. Også Holbergs vanskeligheder ved erhvervelsen af hans herregårde vakte Grams oprigtige deltagelse. Men dog var Gram til syvende og sidst klar over Holbergs inderste væsen, og når han beretter udsagnet på universitetet, at han selv var den blandt Holbergs kollegaer, som for öjeblikket indtog den störste plads i hans hjerte, tilföjer han viseligt: »Men det er vist, Gud bedre det, ikkuns en ganske liden Platz«.

Så er der Grams egen elev og efterfölger, Langebek. Det er vanskeligere at komme til bunds i dette forhold, og det er vist nok, at Gram har gjort ikke lidt for Langebek t. eks. ved at bringe ham i beröring med Fr. Rostgaard. Han kunde ikke göre for, at denne forbindelse blev en

blandet glæde for den unge student. Senere hen (1745) synes dog Grams interesse for Langebek at være kölnet noget, og det kan næppe kaldes nogen passende omtale af ham i et brev til geheimeråd J. L. Holstein: »Oftbemeldte Studiosus Jacob Langebek er for sin Person et gandske skikkeligt og til ingen Last hengifvet, ja et lærdt og habile Subjectum«. Det er sikkert ikke skinsyge mod den unge dygtighed, men ærgrelse over hans langsomhed ved udarbejdelsen af Rostgaards danske ordbog og over, at hans vej var så afvigende fra den sædvanlige rette linje, der dikterer denne forbeholdne ros. Langebek havde da været student i 17 år!

Grams egen bane havde ikke kendt til krumninger, hans daglige arbejde var regelmæssigt, og mange sögte ham i hans værelse oven på det nys fuldendte geheimearkiv eller i den tilstödende biblioteksbygning. Også Kristian VI dvælede gerne her i hans selskab, ligesom en tidligere konge hos sin bibliotekar. Mange lagde beslag på hans arbejdskraft, hvad enten han blev rådspurgt af regeringen i en udenrigspolitisk sag (Pinneberg), eller anvendt som udvalgsmedlem, t. eks. i den uendelige bibelkommission, rent bortset fra hans virksomhed ved litterære foretagender (Meursius, Nils Krag og Slange).

Navnlig kommissionen til bibeloversættelsens revision voldte Gram, qua professor i Græsk, både tidsspilde og ærgrelse. Når de tre år var gåede, som var ansatte til arbejdets fuldendelse, og hvis man gik frem med den hidtilværende grundighed, vilde ikke en tiendedel være færdig. »Hver Gang vi skilles, complimenterer [vi] os indbyrdes med denne Tröst, at naar vi saaledes faaer hele Verket i Stand, som det sidst forehafte Capitel, blifver dette den beste Version, mand har seet i Europa. Jeg svarer gierne: Ja, for vores Börneböm, og saafremt, efter denne Commission er uddöd, de efterkommende Commissarier ville fare fort paa vor Viis«.

Jeg har dvælet så udförligt ved Grams skikkelse, fordi den synes mig typisk for Kristian VI.s tidsalder.

Stillet ved siden af Holberg betegner han periodens höjmål; på ethvert punkt föler man, at der ligger et svælg mellem os og ham, det 18de årh.s gennembrud på tænkningens område, som herhjemme fandt sted under Struensee og Bernstorff.

Ikke mindre fjern står han dog den foregående tid för enevældens sejr, den danske adelsvælde med individualismen i höjsædet, de moralsk anlöbne personligheder, svindel og fald, mangelen på evne til at underordne sig og rent militært lære disciplin og — navnlig — til at kunne begejstres for noget uden for sit kære jeg: d. v. s. statstanken repræsenteret af kongens person.

Men er Gram herigennem en normalskikkelse, samtidig med at han ganske vist hörer til sin tids bedste mænd, er der dog også noget, der hæver ham óp over tiden. Det er det element af hans ånd, som gör ham til mesteren, og som er årsag til, at han endnu fængsler os og har sin betydning for os. Hans Gram hörer ikke til de geniale naturer, der til enhver tid ödsler med sine gaver, således som den populære opfattelse af geniet jo er. Men selv om han for mange kun blev den megetvidende, den »lærde« Gram, var han dog noget af en åndens stormand, han der har grundlagt den historiske videnskab herhjemme. »Mit generale principium er nunquam et nusquam jurare in verba alicujus scriptoris medii ævii«. Men det var just det, som alle hans forgængere i höjere eller ringere grad havde gjort.

Måske har hans oprindelige syslen med de klassiske studier, hvor evnen til at behandle en tekst kritisk allerede da var så meget höjere udviklet end ved historikernes forskning af middelalderens forfattere, skærpet hans blik og lært ham metode. Dette er dog kun en mulighed, thi på filologiens område havde Gram ellers ikke udmærket sig på en sådan måde, at den tåler sammenligning med hans historiske virksomhed.

Men hvorom al ting er, står Gram som indlederen til den moderne historiske granskning herhjemme, og han gjorde sin gerning under en rolig begejstring, der skyldtes hans overbevisning om sit kalds höje værd. »Jeg holder studium historicum et scriptionem historicam i alle Maader saa helligt som det teologiske«. — Det er djærve ord, når de udtales af en troende mand og — under Kristian VI.s regering.

Men når talen var om at værne historien mod forfuskning, lagde den ellers så fredelige mand heller ikke fingrene imellem. Overfor sin tids arkæologer nærede han samme skepsis, når han håbede på, at guldhornsforskerne »maatte löbe Hornene vel af sig derpaa«, som over for historikerne, navnlig dillettanterne; og han spögede med biskop Hagerup, der havde anset to indskrifter fra 1160 og 1234 for at omhandle samme ærkebisp. »Altsaa skulde denne Augustinus have siddet i Trundhiems Erkebispesæde i 74 Aar og dog vel ingen ung Knabe været, da han kom til slig Höihed . . . Men jeg beder saa gierne om Forlov, ikke at troe dette«. Middelaldershistorien, der gav ham anledning til at öve både kilde- og realkritik, var hans öjesten (»et Dokument, som ei har over 200 Aars Alder, er altfor nyt for mig«), men han syslede også med nyere tider, navnlig når han fik stödet dertil udefra, og han fremdrog da fra arkivet meget nyt materiale dertil. Og medens han til nöd kunde se med over-

bærenhed på forskere af den gamle skole, når det drejede sig om middelalderen, ja nödig bröd staven over selveste Rudbeck, forstod han ikke den, der kunde vedblive at hævde traditioner eller egne ideer mod dokumenternes uigendrivelige ord. Derfor var det, han törnede så hårdt sammen med den gamle Niels Slange under udgivelsen af Kristian IV.s historie.

Men iövrigt gled Grams liv stille hen, og da alderdommen nærmede sig, mærker vi den kun af, at brevene bliver kortere, og lunet, som havde gennemvævet dem, törrer ind. Endnu kan der komme et glimt i öjet, som når han taler om en »antediluviansk Justitzraad«, og ungdommen synes igen at blusse op i ham, da han hilser den lovende Frederik V velkommen på tronen. Det er med sympati han gentager den unge konges ord: »ich habe ein armes verwüstetes Land... vor mich gefunden«, som svar på de henvendelser, der skete til ham om at åbne for skatkamret. Dog skulde Gram heldigvis ikke leve længe nok til at se sine forventninger skuffede.

Hans Gram döde den 19de febr. 1748.

Stockholm, Ivar Hæggströms Boktryckeri A. B., 1908.

Böcker insända till redaktionen.

Ord och Bild. Ill. månadsskr., utg. af *Karl Wåhlin.* Sthlm 1908. H. 11—12.
Dagny. Tidning för svenska kvinnorörelsen, utg. genom Fredrika Bremer-förbundet af Föreningen Dagny. Red.: *Ellen Kleman.* Sthlm 1908. N:r 42—49.
Hemtrefnad. Praktisk tidning för kvinnan, utg. af Fredrika Bremer-förbundet. Red.: *Fanny Ekenstierna.* Sthlm 1908. N:r 35—40.
Social tidskrift. Organ för folkbildningsarbetet och de sociala frågorna. Red.: *G. H. von Koch.* Sthlm 1908. H. 11—12, jämte Folkbiblioteksbladet. N:r 4.
Det nya Sverige. Tidskrift för nationella spörsmål, utg. af *Adrian Molin.* Sthlm 1908. H. 8.
Pedagogisk tidskrift, utg. af *E. Schwartz, A. Rydfors* och *J. Kjederqvist.* Sthlm 1908. H. 11—12.
Tidning för Sveriges läroverk. Red.: *Rich. Nordin.* Karlstad 1908. N:r 15.
Teknisk tidskrift, utg. af Svenska teknologföreningen med understöd af Letterstedtska föreningen. Hufvudred.: *Erland Nordlund.* Ansv. utg.: *Nils Kjellberg.* Sthlm 1908. N:r 46—49. — Arkitektur. Dec.
Ekonomisk tidskrift, utg. af *David Davidson.* Uppsala och Sthlm 1908. H. 11.
Samtiden. Red.: *Gerhard Gran.* Knia 1908. H. 9.
Teknisk Ugeblad, udg. af Den norske ingeniör- og arkitektforening og Den polytekniske forening. Knia 1908. N:r 46—51.
Tidsskrift for Kemi, Farmaci og Terapi. Red.: *Eivind Koren.* Knia 1908. N:r 23—24.
Tilskueren. Red.: *Vald. Vedel.* Kbhvn 1908. Sept.—Nov.
Det ny aarhundrede, red. af *Poul Levin* og *P. Munch.* Kbhvn 1908. Dec.
Tidsskrift for arbeiderforsikring, red. af *V. L. Faber.* Kbhvn 1908. Nov.
Finsk tidskrift för vitterhet, vetenskap, konst och politik, utg. af *M. G. Schybergson* och *R. F. v. Willebrand.* Hfors 1908. Nov.

Från Björck & Börjesson, Sthlm:
Strindberg, August, Hamlet. Ett minnesblad på årsdagen den 26 November tillägnadt Intima teatern.
Från G. E. C. Gad, Kbhvn:
Landmark, Johan Daniel, Erkjendelses-teoretisk religionsfilosofi. En kritisk-empirisk undersögelse af den religiöse erkjendelse;
Weis, Fr., Livet og dets love. H. 2.
Från C. E. Fritze, Sthlm:
Roos, Anna Maria, På sällsamma vägar. 2 delar.
Från Hugo Geber, Sthlm:
Hochschilds, Rutger Fredrik, Memoarer;
James, William, Viljan att tro och andra essayer. Bem. öfvers. af *A. Carr;*
Kort handledning i Bridge;
Kjellén, Rudolf, Ett program. Nationella samlingslinjer;
Marcus, Carl David, Tre skådespel;
Sandel, Maria, Vid svältgränsen och andra berättelser. Skildringar ur Stockholmslifvet.
Från Helios, Hfors:
Gripenberg, Bertel, Svarta sonetter.
Från W. Schultz, Uppsala:
Kärlekstjänsten bland de fattiga. Auktoriserad öfvers. från spanskan.
Från Wahlström & Widstrand, Sthlm:
Wrangel, E., Den blåögda. Ur Hilda Wijks litterära minnen.
Olrik, H., Absalon.

INNEHÅLL.

Stockholm, Ivar Hæggströms Boktryckeri A. B., 1908.

